

13

ראש הממשלה

ובכן, שוב העתקתי את מקום מגורי, והפעם למעון הגדול, שאינו מושך-לב במיוחד, של ראש-הממשלה בירושלים — שבו התגוררו בן-גוריון, שרת ואשכול לפני — והתחלתי להתרגל לנוכחות המתמדת של שוטרים ושומרי-ראש, ליום-עבודה של שש-עשרה שעות לפחות ולמיזער של פרטיות. מובן שכמה ימים היו קלים יותר, קצרים יותר ומתוחים פחות מאחרים, ואין לי שום כוונה להעמיד פנים כאילו ביליתי את חמש השנים שבהן הייתי ראש-הממשלה של ישראל במצב של סבל תמידי או שמעולם לא נהניתי בכלל. אבל תקופת כהונתי התחילה במלחמה אחת ונגמרה בעוד מלחמה, ואינני יכולה שלא לחשוב כמה זה היה סמלי שההוראה הראשונה ממש שנתתי בתפקידי כראש-הממשלה היתה שאמרתי למוכיר הצבאי שלי, ישראל ליאור, שעליו להודיע לי מיד ברגע שמגיעים דיווחים מאיזו פעולה צבאית — גם אם זה יהיה באמצע הלילה.

"אני רוצה לדעת ברגע שהבחורים חוזרים", אמרתי לו, "ואני רוצה לדעת מה שלומם". לא השתמשתי במלה "אבידות", אבל ליאור הבין ונחרד מן הבקשה. "את לא רוצה שאני באמת אטלפן אליך ב-3 לפנות בוקר", אמר. "אחרי הכל, את לא יכולה לעשות כיום דבר בענין זה אם יש אבידות. אני מבטיח להתקשר אליך מיד בבוקר השכם". אבל אני ידעתי שלא אוכל לשאת את המחשבה שכל הלילה ישנתי שנת-ישרים בלי לדעת אפילו אם נהרגו חיילים או נפצעו, ואני הכרחתי את ליאור המסכן לציית לי. כשהיו הידיעות רעות, כמובן, לא יכולתי להירדם שוב, ולעתים קרובות יותר ממה שהייתי רוצה לזכור ביליתי את הלילה כשאני מתהלכת אנה-ואנה בבית ההוא הריק והגדול ומחכה לבוקר ולידיעות יותר מפורטות לפעמים היו שומרי-הראש עלייך הבית רואים שהאור במטבח דולק ב-4 לפנות בוקר, ואחד מהם היה מציץ ונכנס כדי לברר אם אני בסדר. הייתי

מכינה כוס תה לשנינו והיינו מדברים על המתרחש בתעלה או בצפון עד שהיתה לי הרגשה שאוכל לחזור למיטתי.

מלחמת-ההתשה המצרית התחילה בראשית מרס 1968 וגמסכה, בועם גובר והולך, עד קיץ 1970. ברית-המועצות לא די שנמנעה מללחוץ על נאצר שיפסיק את מעשי-האלימות ואת ההרג; היא הבהילה למצרים אלפי מדריכים סובייטים, כדי לעזור לאמן מחדש את הצבא המצרי המוכה ולתת לו יד-לעזרה בקרב נגדנו, והיא גם החישה למצרים זרם של ציוד צבאי, שלפי אומדן שמרני הסתכם בשווי של כ-3.5 ביליוני דולר. מצרים לא היתה היחידה שנהנתה מקרן-השפע הסובייטית הזאת; גם סוריה ועיראק זכו מן ההפקר. אבל אין ספק שנאצר היה ראש הנהגים. שני-שלישים מכל מאות הטנקים ומטוסי-הקרב שהזרימה רוסיה לאיזור מיד אחרי מלחמת-ששת-הימים הוקצו לשימושם של המצרים בתקוה שנוכח האש שאינה פוסקת ואבידותינו המתרבות-והולכות לא נוכל להחזיק מעמד לאורך התעלה, וכי כשנהיה שבורים גם בגוף וגם ברוח נסכים, בסופו של דבר, לסגת מאזור התעלה בלי להשיג שלום או סיום כלשהו לסיכסוך.

אני מגיחה, שלהלכה נראה הדבר פשוט לנאצר ולרוסים: אם יוכלו להלום בלי הרף בביצורים שלנו על התעלה — ובתוך כך יהפכו את חיי החיילים הישראליים שם לגיהנום על-ידי-אדמות — הרי במוקדם או במאוחר (אך מסתבר שבמוקדם) נהיה מוכרחים לצעוק "דיינו". אחרי הכל, זה לא היה סוד לא למצרים ולא לברית-המועצות שכל הרוג ישראלי, כל אחת מן ההלוויות הצבאיות המרובות שנמשכו כל אותה תקופה בישראל, וכל משפחה ישראלית שפולה, היו כמו סכין שמשורבים בלבה של האומה כולה; ואני יכולה להבין יפה מאד מדוע היו נאצר ופטרוניו בטוחים שבסופו של דבר אנו גרים ידיים. אבל זה לא קרה — כי לא יכולנו להרשות זאת לעצמנו. לא היינו להוטים ביותר להמשיך במלחמה — לא נגד המצרים ועוד פחות מזה נגד הרוסים — אבל לא היתה לנו שום ברירה בהחלט. הדרך היחידה שבה אולי יכולנו למנוע אותה מלחמה כוללת, שנאצר עצמו הצהיר עליה השכם והערב שהיא המטרה הסופית למלחמת-ההתשה שלו, היתה להשיב מהלומה, ולהלום קשה, במיתקנים הצבאיים מצריים; להפציץ מטרות צבאיות מצריות, לא רק על קו הפסקת-האש אלא במצרים פנימה; ואם, וכאשר, יהיה צורך בדבר, אפילו להשמיע את קולנו ממש עד סף דלתם של המצרים על-ידי התקפות בעומק השטח המצרי. זאת לא היתה החלטה שקל לקבלה, מה-גם שידענו שהסובייטים עלולים להרחיב עוד יותר את מעורבותם במצרים. (דרד-אגב, זאת היתה ההתערבות הסובייטית הממשית הראשונה במקום כלשהו שמחוץ לתחום-ההשפעה הסובייטי המקובל מאז מלחמת-העולם השניה). אבל לא תמיד אדם יכול לבחור לו את יריביו. ובכך, באי-רצון התחלנו בהפצצות-התגמול האסטרטגיות שלנו "לעומק", שבהן שימשו לנו מטוסינו ארטילריה מעופפת, וסמכנו על כך שכאשר ישמע העם המצרי את המטוסים הללו-מעל שדה-התעופה הצבאי קרוב לקאהיר הרי יבין שלא יוכל לזכות בשני העולמות: מלחמה לנו ושלום לו.

כל־כך הרבה דברים קרו מאז עד שרוב בני־האדם אולי לא ימצאו כיום ענין רב בקריאה על מלחמת־ההתשה. אפילו המעשה הנורא באניות הסובייטיות שהפליגו בסתר למצרים כשהן עמוסות טילי קרקע־אוויר מדגם סא"ם-3, שמומחים סובייטים היו עתידים להציב ולהפעיל אותם בכל רחבי אזור־התעלה, מסתבר שאינו מרתק עכשיו ביותר, אף־על־פי שכולנו יודעים איך השתמשו בטילים הללו נגד ישראל בסתיו 1973. אבל בשבילנו היתה מלחמת־ההתשה מלחמה אמיתית, וכל עוון־ההחלטה, אומץ־הלב, הגבורה והכושר של חיילינו וטייסינו היו דרושים כדי להחזיק בקווי הפסקת־האש, ולנסות, בלי שים לב למחיר, לעצור את התקדמותם של קני־השיגור של הטילים שהרוסים שקדו כל־כך להתקין אותם קרוב לקווי הפסקת־האש. אף־על־פיר־כן היה גבול ליכולת שלנו לשאת בנטל בכוחות עצמנו. מוכרחים היינו לקבל תמיכה ועזרה, מטוסים ונשק, והיינו מוכרחים לקבל אותם מהר.

יכולנו לפנות רק אל מעצמה עולמית אחת: ארצות־הברית, ידידתנו המסורתית והגדולה, שהיתה מוכרת לנו מטוסים אלא שבשלב ההוא נדמה היה שאינה מבינה את מצבנו אל־גכּוּ, וחששנו שבכל רגע היא עלולה להפסיק את הסיוע הזה. הנשיא ניקסון העניק לנו יותר מידידות בלבד. אך לא הוא ולא מזכיר־המדינה שלו, ויליאם רוג'רס, לא קיבלו באהדה את הסירוב שלנו להשלים עם פתרון כלשהו למזרח התיכון שייכפה עלינו בידי אחרים וגם לא את ההתנגדות העזה שלי לרעיון של מר רוג'רס שהרוסים, האמריקאים, הצרפתים והבריטים יישבו להם בנחת באיזה מקום ויעבדו פסרה "מעשית" בשביל הערבים ובשבילנו. פשרה כזאת, הסברתי וחזרתי והסברתי למר רוג'רס, אולי תספק את הדרישות של הדיטאנט האמריקאי־הסובייטי, אך כמעט בוודאי לא תביא לשום ערובות מחייבות לבטחונה של ישראל, וכי כיצד? הרוסים היו מפרנסים את כל המאמץ המלחמתי ומכוונים אותו למטרות שלהם; הצרפתים היו פרו־ערבים כמעט כמו הרוסים; הבריטים לא פיגרו הרבה אחרי הצרפתים; רק לאמריקאים היה בכלל ענין בהמשך קיומה של ישראל. במקרה הטוב ביותר יהיו שם שלושה כנגד אחד, ואני לא יכולתי לתאר לעצמי שאי־פעם יושג פתרון מעשי בתנאים שכאלה. מצד שני, אם נוסף ונפעל למורת־רוחם של הנשיא ניקסון ושל מר רוג'רס כאחד, אולי לא נקבל נשק בכלל. צריך היה לעשות משהו מיד כדי לשבור את הקיפאון.

יורשה לי לומר מלכתחילה שאני אישית תמיד חיבבתי את ויליאם רוג'רס. הוא איש חביב מאד, אדיב מאד וסבלני ביותר, ולבסוף היה הוא האיש שהציע והשיג את הפסקת־האש באוגוסט 1970. אבל יש בי חשד (ואני מקווה שהוא יסלח לי על שאני כותבת הדברים האלה) שהוא מעולם לא הבין באמת את הרקע מלחמות של הערבים נגד ישראל ושמעולם לא תפס שמהימנותם המילולית של המנהיגים הערבים אינה דומה בשום־פנים ואופן למהימנות שלו. זכור לי באיוו התלהבות סיפר לי על ביקוריו הראשונים במדינות הערביות ואיזה רושם עצום עשה עליו פיצול ב"צמאוונו לשלום". כמו הרבה ג'נטלמנים אחרים שהכרתי, כך הניח גם רוג'רס — בטעות, לדאבון־הלב — שבעולם כולו יש רק עוד ג'נטלמנים.

כל הנסיונות שלי לבוא במגע עם המנהיגים הערבים במישרים הסתיימו בכשלון עלוב — לרבות הקריאה שהשמעתי ביום הראשון שנכנסתי לתפקידי, כאשר הצהרתי ש"אנו מוכנים לשוחח עם שכנינו על השלום, בכל יום ועל כל העניינים". ובתוך שבועים-ושנים שעות קראתי את תשובתו של נאצר כי "אין קול העולה על צילילי המלחמה... ואין קריאה קדושה יותר מן הקריאה למלחמה". גם התגובות מדמשק, רבת-עמון או ביירות לא היו מעודדות יותר. כדוגמה אחת בלבד לתגובה של העולם הערבי על קריאתי לפתיחת משא-ומתן מיד, הנה קטע ממאמר שנתפרסם בעתון ירדני חשוב ביוני 1969:

... הגברת מאיר מוכנה לצאת לקאהיר לשיחות עם הנשיא נאצר אבל, לצערה, לא הוזמנה. היא חושבת שביום אחד בהיר יקום במזרח התיכון עולם בלי תותחים. גולדה מאיר מתנהגת כמו סבתא שמספרת מעשיות כדי להרדים את נכדיה...

היתה לי הרגשה שאנו נתונים במלחציים. כל זמן שנמשכה המלחמה היו אנשים בחוץ-לארץ שואלים אם אין הכוונה האמיתית שלנו להפיל את נאצר — כאילו אנחנו הושבנו אותו ועכשיו אנו עסוקים בתכניות להחליף אותו. אבל הדבר שהרתית את חמתי היה זה ששאלו אותנו גם אם ההפצצות שלנו בעומק נחוצות "באמת" הן ענין של הגנה-עצמית, כאילו אתה צריך לחכות עד שיגיע רוצח לביתך ממש לפני שתהיה לך רשות מוסרית למנוע אותו מלנסות להרוג אותך, מה-גם — וכך היה הדבר במקרה של נאצר — שהוא לא השאיר לנו שום ספק ביחס לכוונות שלו.

קיצורו של דבר, זו היתה תקופה קשה, והיא לא הוקלה בשבילי בכך שקיבלתי בירושה מאשכול את ממשלת הליכוד הלאומי, שכללה את הגוש האנטי-סוציאליסטי גח"ל (ובו מפלגת חירות הימנית-הקיצונית והמפלגה הליברלית, המתונה הרבה יותר אך הקטנה יותר, ומנהיגו מנחם בגין). גם מחוץ לחילוקים המושרשים והיסודיים מאד באידיאולוגיה, שברור כי תמיד היו קיימים בין השמאל והימין בקסת הפוליטית של ישראל, היה הבדל רציני בגישות שלנו למצב שבו נמצאה ישראל שרויה עכשיו. ביוני הציע מזכיר-המדינה רוג'רס שישראל תקיים שיחות עם מצרים וירדן, בחסותו של ד"ר יארינג, במטרה להגיע לשלום צודק ובן-קיים. השיחות האלו היו צריכות להתבסס על "הכרה הדדית של כל צד בריבונות, בשלמות הטריטוריאלית ובעצמאות המדינית של הצד השני" ועל "נסיגת ישראל משטחים שנכבשו בסיכסוך של 1967", בהתאם להחלטה 242. הוא גם הציע שהפסקת-האש עם מצרים, שנופצה על-ידי מלחמת-ההתשה, תחדש לתשעים יום לפחות. אולם גח"ל עמד בתוקף על העובדה שמדיניותה של ממשלת ישראל מאז 1967 היתה — ועודנה, ככל שהיה גח"ל נוגע בדבר — שצה"ל יישאר בקווי הפסקת-האש עד שיושג שלום. מבחינה פורמאלית, כמובן, היה הגיון בעמדתו של גח"ל. אני ידעתי שיהיה עלי ללכת לכנסת פדי לקבל את הסכמתה לשינוי זה במדיניות. ואף-על-פי שגח"ל קיבל את ההצעה להפסקת-אש, הוא סירב להסכים למו"מ כלשהו על נסיגה מן השטחים לפני שיהיה שלום.

"אבל לא תהיה לנו הפסקת-אש אם לא נקבל גם כמה מן התנאים הפחות נוחים", ניסיתי להסביר שוב ושוב למר בגין. "וגדולה מזו, אנו לא נקבל שום נשק מאמריקאים". "מה זאת אומרת, לא נקבל נשק?" היה אומר. "אנו נדרוש אותו מן האמריקאים". לא יכולתי לשכנע אותו שאם גם אין כל ספק שבדקוּתה של אמריקה בקיום ישראל היא גדולה הרי אנו זקוקים למר גיסקון ולמר רוג'רס הרבה יותר ממה שהם זקוקים לנו, ומדיניותה של ישראל אינה יכולה להתבסס אך-ורק על ההנחה שיהודי אמריקה יאלצו את מר גיסקון, או יוכלו לאלץ אותו, לנקוט עמדה המנוגדת לרצונו או למיטב שפיטתו. אבל גח"ל היה שיכור מן הנאומים שלו והוא השתכנע שכל מה שאנו צריכים לעשות עכשיו הוא להוסיף ולומר לארצות-הברית שלא ניכנע לשום לחץ שהוא, ושלא נמשיך בזה זמן רב דיי-הצורך ובקול רם דיי-הצורך, הרי באחד הימים הלחץ פשוט יפוג. על האמונה הזאת אני יכולה רק לומר שהיא מיסטית, כי ודאי שלא היתה מבוססת על המציאות כפי שהכרתי אותה, והיום אני מתחלחלת למחשבה מה היה קורה לנו באוקטובר 1973 אילו היתה התנהגותנו ב-1969 וב-1970 מתגרה והרת-חורבן ככל שרצה גח"ל. אפשר מאד שלא היינו מקבלים בכלל שום סיוע צבאי אמריקאי מ-1970 והלאה, ואז היתה מלחמת-יום-הכיפורים נגמרת בצורה שונה מאד.

ובאוגוסט 1970, כאשר התפטרו שרי גח"ל מן הממשלה בנימוקים המופרכים שקבלתה של הפסקת-האש על-ידי ממשלת ישראל היא ראשיתה של נסיגה גדולה ללא-תנאי מן הקווים של הפסקת-האש, לא הופתעתי במיוחד. כדי למנוע בעיות נוספות, ביקשנו אותם שיישארו בממשלה. אבל הם התעקשו ופרשו.

הקללה השניה (אם גם הפחותה) בחיי במשך כל הזמן שהייתי ראש-הממשלה — והקללה שחודשים עברו עלי עד שהתרגלתי אליה, ולו גם באופן חלקי — היתה מידת החירות שבה שפכו שרים שונים את לבם לפני העתונות, אם לנסח זאת בנימוס רב. ההדלפות המתמידות מיישובות הממשלה העלו את חמתי, ואף-על-פי שכל הזמן היו לי חשדות משלי באשר למקור הגילויים הסנסאציוניים של כתבים דיפלומטיים כביכול שקידמו את פני לעתים כה קרובות בעתוני-הבוקר, הרי מעולם לא יכולתי להוכיח אותם — ולכן לא יכולתי לעשות הרבה בנידון. אבל אנשי הסגל שלי התרגלו היש-מהר לראות אותי מופיעה במשרד ביום שלאחר ישיבת-הממשלה בפרצוף נזעם מאין כמוהו מפני שבזמן ארוחת-הבוקר קראתי בעתון איזה דבר מסולף שלא היה צריך להיות שם בכלל, לא בסילוף ולא בלי סילוף. אבל אינני צריכה לומר שאלו לא היו דאגותי הגדולות ביותר. הבעיות האמיתיות היו, כמו שהיו כבר זמן כה רב, קיום ושלום, לפי הסדר הזה.

והנה, חודשים אחדים אחרי כניסתי לתפקידי, קיבלתי החלטה. אני אלך לוושינגטון בעצמי — אם אפשר יהיה לסדר את הדבר — לדבר עם הנשיא גיסקון, לשוחח עם צירי-קונגרס וסינאטורים, ולברר לעצמי איך בדיוק העם האמריקאי חושב עלינו ומרגיש כלפינו ובמה הוא מוכן לעזור לנו. לא שהיו לי אפילו רגע אחד אשליות כאילו יש לי כוחות-שיכנוע מאניים. אחרי הכל, לא הצלחתי להזיז את מר רוג'רס מדעתו בנוגע לזה שהרוסים צריכים להשתתף בהסדר במזרח